

Mr Томислав Бранковић,
Министарство вера Републике Србије
Београд

СТАРОКАТОЛИЧКА ЦРКВА У ЈУГОСЛАВИЈИ

Резиме

Старокатоличка црква настала је као реакција на одлуке Ватиканског концила 1869-1870. године и проглашење догме о непогрешивости папе. У овом раду разматраће се деловање ове цркве у Југославији, са акцентом на њено постојање после Другог светског рата и неке аспекте односа државе према Старокатоличкој цркви. Нова државна власт имала је волунтаристички приступ корпусу деловања верских заједница тако да је Старокатоличка црква, као и многе друге верске заједнице, била инструментализована за дневно политичке потребе.

Кључне речи: *Старокатоличка црква, Римокатоличка црква, Реформни покрет католичког свештенства, протестантизам, догма, концил, држава, верска комисија.*

Краћи преглед покушаја реформи у Католичкој цркви

Католичка црква током своје дуге историје доживљавала је различите врсте оспоравања званичне црквене активности, неких догми, понашања црквене хијерархије и трпела озбиљне критике због девијација које су се појављивале којих је долазило у њеним редовима. Услед тога стварани су већи или мањи покрети који су настојали да утичу на цркву и покрену одређене реформи. Међутим, највећи део тих реформи пропадао је или је био каналисан у црквене оквире. Највише примедби било је на догму о непогрешивости папа или на њихово понашање, сливање новца у Рим из свих католичких земаља и друге девијације у оквиру цркве. Протестантизам као верски покрет довео је до потпуног раскида са Римском црквом и стварања самосталних цркава, покрета и различитих облика верског организовања на потпуно новим основама, позивајући се једино на Свето писмо, а одбацујући дотадашњу црквену традицију и историју.

Специфичан облик критике Католичке цркве, који не припада протестантизму, већ покушава да остане на тлу изворног католицизма представља покрет који је довео до појаве Старокатоличке цркве.

Идеја о народној цркви ослобођеној папског примата, појавила се на просторима јужнословенских земаља, у оквиру Католичке цркве, још у време борбе латинаша против глагољице и словенског богослужења у Далмацији и Хрватској за време владавине кнеза Домагоја (864-876). Велики борац за народно богослужење и примат словенског над латинским богослужењем био је нински бискуп Гргур Добрић. Присталице латинаша жестоко су се обрушили на Гргура Нинског тако да му је, одлуком папе Ивана X, била одузета бискупија у Нину и дата мала бискупија у Скрадину. Иако је Гргур од стране Римске цркве доживео анатему и изопштење, у историји остао је упамћен по томе што је "спасио далматинске Хрвате романизације" и служио као узор отпора туђинском духу и уздицању самосвести једног народа и онда када су се краљеви клањали папи, али је народ остајао изван тога.³⁹

Глагољаша су у Хрватској били потиснути и на основу одлуке латинашко црквеног Сабора, одржаног у Сплиту 1060. године, све глагољашке цркве у Хрватској биле су затворене. Овакво стање трајало је до половине тринаестог века када су добијене прве дозволе за употребу црквено-словенског језика и глагољског писма у Сењској бискупији и на острву Крку.

Сматра се да је папска претензија за свевлашћу у другим земљама погодовала настајању богумилства у Босни, од 12. века па даље. Велико незадовољство папским апсолутизмом и латинизацијом цркве погодовало је ширењу богумилства, коме су у Босни прилазили и владари (Бан Кулин који је владао 1180-1203). "Богумилска 'Црква босанска' развила се баш из босанске римокатоличке бискупије, служећи се против латинског језика у обредима црквенославенским језиком, употребљавајући у црквеним текстовима искључиво глагољицу, а затим и ћирилицу тзв. босанчицу. Иако по неким тумачењима јеретичка, била је то ипак национална црква, против које је на папин захтев вођен прави крсташки рат 1235-1239 г. под вођством Мађара, али без успеха. Ови противпапски бојовници одржали су независност своје народне цркве све до пада Босне у турске руке (1463)."⁴⁰

Протестантизам, односно реформација као верски покрет успео је да се отргне и изађе из окриља Католичке цркве и да оштрицу своје критике верских и других недоследности Католичке цркве преточи у нови верски покрет који је постао препознатљив по инсистирању на строгом придржавању Светог писма, одбацивању црквене традиције, а пре свега по увођењу народног језика у богослужење и смањењу црквене хијерархије на минимум. Из протестантизма је поникло неколико нових цркава, одно-

---

³⁹ *Старокатоличка црква у Југославији*, Београд, 1960. година, страна 6.

⁴⁰ *Исто*, страна 7.

сно великих вероисповедних праваца (лутеранизам, калвинизам, англиканизам), као и многобројни други верски покрети, слободне цркве, деноминације, секте итд. Протестантизам је значајно допринео буђењу националне свести, пре свега код Словенаца, као и увођењу народног језика у богослужење и развоју књижевности и писмености код народа. Протестантизам је, као и претходни верски покрети у оквиру Католичке цркве изазвао оштру реакцију Римске цркве која је уз помоћ државних власти на најброталнији начин гушила реформацију у словенским земљама.

Велики борац против папске свевласти и заступник идеје о суверенитету световне власти у питањима уређења државе био је сплитски надбискуп Марко Антун Господнетић (1560-1626). Господнетић је указивао да је папство у супротности са духом еванђеља и Христовом науком. Због оваквих ставова био је на удару Инквизиције, па је морао да се склони у Лондон, у коме је написао десет књига "О црквеној држави". Иако се одрекао својих скретања од званичне католичке науке, за време док је на трону Римског папе био његов пријатељ из школских дана папа Гргур XV, инквизитори су за време владавине папе Урбана VIII, оптужили Господнетића да се вратио јеретичком учењу тако да је заточен и умро у тамници, 8. септембра 1624. године. Инквизиција је забранила да се тело покопа до завршетка судског процеса против Господнетића. Осуда је била да се лишава свих за живота остварених положаја и части и његово тело је, заједно са књигама спаљено на римском тргу, 21. децембра 1624. године.

У другим земљама такође је долазило до одређених неслагања у оквиру Католичке цркве. Највећи сукоб избио је у Холандији у надбискупији Утрехта јер папа није хтео да потврди избор новог бискупа, кога је предложио утрехтски каптол (1686). Утрехт је потврдио своју одлуку, што је довело до организовања независне Холандске народне цркве, која се одвојила од Рима, али је и даље остала католичка (1723). Држава је признала новоформирану цркву којој су доцније припали и новопостављени бискупи у Харлему и Девентру. Утрехтски надбискуп Мајндерт је на провинцијалном концилу одржаном 1763. године донео закључке које је папа осудио и бацио анатему. Иако је у каснијем периоду Католичкој цркви успело да делимично уведе хијерархију у Холандији Утрехтском каптолу успело је да од државе добије своја раније призната права, тако да је у Холандији постојала "дупла римокатоличка црквена хијерархија".⁴¹ После Ватиканског концила 1869-1870. године наступа до постепено сазревање и формирање Старокатоличке цркве, која је настала на тлу Немачке али је институционално заживела у Холандији у граду Утрехту. Први немачки старокатолички бискуп посвећен је 11. јула 1873. године у Ротердаму, а посвећење је извршио бискуп девентерски. Утрехтска црква била је повезана са старокатоличким покретом да би затим у њему и преузела водећу улогу. Утрехтска унија као Заједница старокатоличких бискупа основана

---

⁴¹ Исто, страна 9.

је 22. септембра 1889. године. Оснивачком састанку присуствовали су надбискуп утрехтски, бискупи харлемски и девентерски, бискуп старокаатоличке цркве Немачке и бискуп Хришћанско-католичке цркве Швајцарске. На састанку је усвојена Утрехтска изјава у којој су изложени основни принципи веровања и организовања новостворене црквене заједнице. Основни принцип који је усвојен био је држање вере старе цркве како је то изражено у екуменским симболима и признатим догматским одлукама екуменских (васељенских) Сабора неподељене цркве првих хиљаду година њеног постојања. Одбачен је Ватикански декрет од 18. јула 1870. године о непогрешивости и универзалном епископату или црквеној свевласти папе. Такође је одбачено решење папе Пија IX из 1854. године о Маријином безгрешном зачећу, као и још неки декрети поменутог папе.

Повремени дисонантни гласови у Католичкој цркви, упркос будности инквизиције, долазили су до изражаја, како у различитим европским државама тако и на подручју јужнословенских земаља, пре свега у Хрватској и Словенији. После револуције 1848. године у Бечу, Људевит Гај је у Загребу сазвао "Народну скупштину", која је између сталих закључака тражила да се у црквама служи на народном језику и да се укине целибат католичког свештенства.

Значај Ватиканског концила 1869-1870. године

Концил Католичке цркве одржан крајем 1869. и 1870. године сазван је ради потврђивања неких значајних одлука папе који нису имали покриће концила. То је пре свега била одлука папе Пија IX који је установио догму о папској непогрешивости, као и још нека теолошка питања. Међутим и поред језуитских процена да је дошло до обнове папског угледа и да су епископати у већини земаља одани папи, на Концилу је дошло до значајне опозиције папи и то од стране најугледнијих бискупа.⁴² Износи се да је Концил био изузетно буран, а да је бискуп Штросмајер пет пута говорио и да од тада почиње његова слава. У свом петом говору, који је трајао око два и по сата Штросмајер је доказивао, на основу Светог писма и других црквених списа, да Исус Христ није дао Св. Петру никакву власт над црквом која би касније довела до догме о непогрешивости папе. Догма о непогрешивости је ипак прихваћена већином бискупских гласова (533 бискупа је гласало за догму, а уздржало се 253 бискупа). Наведене податке износи старокатолици у књизи Старокатоличка црква у Југославији, док католички извор каже: "Бискуп се Штросмајер одрекао ријечи као и други 61 бискуп, па је тако завршена распра о папиној непогрешивости 5.

---

⁴² Видети, *Старокатоличка црква у Југославији*, Београд, 1960. година. Износи се да су у опозицији папи били и скоро сви хрватски и словеначки бискупи, међу којима се посебно истицао као најугледнији и најодлучнији ђаковачки бискуп Јосип Јурај Штросмајер.

српња 1870. Још се морало обавити свечано гласовање. У предвечерје је већина опозиције закључила, да неће гласовати и то јавише папи и одоше кући. Мед овима су били уз Штросмајера Добрила и Смичиклас. 18. је српња 1870. обављено гласовање. 533 гласа падоше за и само два проти."⁴³ Иако значајан број бискупа није гласао за догму о непогрешивости папе ипак није дошло ди кидања веза са Римом.

Старокатоличка црква у Хрватској користила је доцније иступе бискупа Штросамјера на Ватиканском концилу ради доказивања да је он био оштар критичар догме о непогрешивости папе и опозиција у епископату, као и да је Хрватска старокатоличка црква оживотворење идеја и жеља бискупа Штросмајера. Католичка црква супротстављала се оваквом позиционирању бискупа Штросмајера и доказивала да он није никада говорио против папе или Римокатоличке цркве, да верује у папину непогрешивост иако је против ње говорио на концилу, али се покорио, шта више да је био против старокатоличких свештеника.⁴⁴

Реформни покрет хрватског свештенства

Старокатоличке идеје имале су одређен број присталица у словенским земљама у Аустроугарском царству, у коме се у аустријском делу прво појавила старокатоличка црква, која је била призната 18. октобра 1877. године.⁴⁵ Старокатоличке идеје појављивале су се спорадично у Далмацији, Истри и Словенији. Као покрет почиње у Далмацији пред крај Првог светског рата (1917), захваљујући пре свега деловању католичког свештеника из Солина Нике Перића, који је у књизи "Ране у католичкој цркви" изнео незадовољство концентрацијом власти у Римској цркви и сужавањем бискупске власти.

Ниже католичко свештенство одржало је у Загребу, 10. фебруара 1919. године састанак на коме је главна тема било разматрање социјалних неправди којима је изложен нижи клер и питање како то превазићи. На скупу је донета Резолуција, а све је штампано у посебној брошури под називом "Савремене жеље католичког нижег клера у држави СХС". У Резолуцији су изнети захтеви за реформама дотадашњих патријархалних односа у оквиру цркве, а изнета су и нека глобалнија питања регулисања односа државе и Католичке цркве. Резолуција је садржала четири параграфа: у првом је изнесен захтев за склапањем конкордата између Краљевине СХС и Свете столице; у другом се захтева аутономија цркве у Краљевини СХС; у трећем се тражи стварање црквених општина уместо жупа у коме би црквене општине добиле већа права и учествовале у избору жупника и

---

⁴³ Др Анте Алфиревић, *Старокатолици и Штросмајер*, Загреб, 1924. година, стр. 7.

⁴⁴ Видети, *Исто*.

⁴⁵ Славко Хранисављевић, *Остале хришћанске вероисповести*, у "Јубиларном зборнику живота и рада Срба, Хрвата и Словенаца 1918-1928", други део, Београд, 1929.

у четвртом параграфу тражи се увођење дијецезанског статута у коме би били регулисани односи између жупника и капелана, с једне стране и бискупа са друге. Поред осталог у Резолуцији хрватског свештенства стајало је и следеће: "Кад смо стварали ову Резолуцију, водило нас је начело да демократији дамо у цркви католичкој што већи дјелокруг. Не износимо ништа ново. Црква је већ давно дала лаицима право да судјелују код избора бискупа. Знамо да су у стара времена бирали бискупа свећенство и народ, а црква је већ давно увела да владари превентирају и именују бискупе. Свако људско друштво претпоставља три чимбеника: глава, на врху, пук у темељу, а веза у средини. И глава и веза подвргнути су промјенама. Народ вазда остаје. Ако, дакле, дух времена тражи да се лаици у мјешовитим стварима препусте на сарадњу са клером, зашто то да не чинимо?"⁴⁶ У закључку наведене брошуре износи се да овај покрет не устаје против цркве и бискупа, већ да им је жеља да са бискупом заједно раде. Међутим, ако то није могуће покрет ће радити "мимо бискупа".

Бискупи Католичке цркве оштро су реаговали на захтеве католичког свештенства предузимајући различите мере да се покрет сузбије. Скуп католичког свештенства од стране бискупа назван је "бољшевичком синодом". То је изазвало одговор и почело се широко радити "мимо бискупа". Покрет се ширио по Хрватској, а на скуповима се служба Божја обављала на народном језику. Сукоб са бискупском конференцијом се појачавао тако да је 1921. године дошло до суспензије, а затим и екскомуникације свештеника. После одговора свештеника на надбискупово проклетство свештеници реформаши започели су формирање Хрватске старокатоличке цркве, односно цркве која је прво названа "Хрватскокатоличка црква". Загребачки надбискуп др Бауер тражио је забрану рада новоформиране цркве код власти у Загребу и Београду, у чему је коначно и успео јер је министар вера 1923. године донео наредбу којом забрањује католичком реформном свештенству јавно обављање богослужења и друге верске обреде.

Римокатоличка црква је и даље била упорна у сламању покрета реформних свештеника па је вршила притисак на државне власти да се тај покрет потпуно елиминише. У том циљу министар вера Љуба Давидовић, донео је наредбу у којој је захтевано потпуно спровођење већ раније донете наредбе. Све ово довело је до потпуног прекида односа реформног свештенства са Римокатоличком црквом и стварању Старокатоличке цркве.⁴⁷ Један од пионира старокатоличког покрета Стјепан Менцигар,

---

⁴⁶ *Старокатоличка црква у Југославији*, Београд, 1960, страна 21.

⁴⁷ Славко Хранисављевић, инспектор у Министарству вера износи да је Старокатоличка црква у Краљевини СХС била усвојена по доношењу Видовданског устава. До 1923. године Старокатоличка црква није имала ни једног члана у Краљевини, а њени организатори су присталице реформног покрета римокатоличког свештенства у Хрватској који су наступали са платформом да се

рођен у Панчеву допринео је својим радом да се овај покрет уобличи и да касније нађе своје место у друштву и државно признање. У заживљавању Хрватске старокатоличке цркве посебно се ангажовао сплитски каноник Марко Калођера, који је вршио преговоре са Старокатоличком црквом у Аустрији о модалитетима и организацији нове цркве. Пошто је извршен потпуни прекид са Римокатоличком црквом и државним органима пријављено оснивање Хрватске старокатоличке цркве. Министарство вера је 18. децембра 1923. године признало новостворену цркву са свим правима и повластицама које уживају уставно усвојене и признате вере. По државном признању одржан је Први хрватски старокатолички сабор, 21. и 22. јануара 1924. године у Загребу. За првог бискупа Старокатоличке цркве изабран је Марко Калођера, који је по потврди избора надлежних државних органа свечано посвећен 25. фебруара 1924. године од утрехтског надбискупа и харлемског бискупа.

Католичка црква и католички интелектуалци објављивали су чланке у новинама, часописима и брошурама у којима су оспоравали поставке "Покрета тзв. реформног клера" или "Старо-католика" називајући их верским сектама.⁴⁸

У Београду је прва Старокатоличка жупа основана 1. октобра 1929. године, а за привременог управитеља жупе изабран је Нико Калођера. Црквене просторије нове Старокатоличке жупе у Београду (у Дубровачкој улици) освећене су 14. децембра 1930. године, а прву службу обавио је бискуп Марко Калођера. Старокатоличка црква у Југославији имала је 1939. године 56 жупа које је опслуживао 41 свештеник. Издавачку делатност имала је само Хрватска Старокатоличка црква која је имала свој месечник "Старокатолик" и годишњи календар "Гргур Нински". Старокатолици су у Загребу имали Велики духовни суд и духовни суд, који је постојао и у Београду. У Загребу је била старокатоличка Богословна школа.

Пред почетак Другог светског рата у Србији основане су старокатоличке жупе у Суботици, Новом Саду, Петроварадину и још неким ме-

---

демократизује и нацио-нализује Римокатоличка црква. Како реформни покрет није могао да оствари законске претпоставке за свој рад дошли су на мисао да би то могли урадити у крилу усвојене Старокатоличке цркве. Број старокатолика износио је првих година око 3.000 верника, али је тај број касније повећан преласцима римокатолика на старокатолицизам. Према подацима Старокатоличке цркве број старокатолика у Хрватској и Босни износио је 41.466 припадника. Видети, С. Хранисављевић, *Остале хришћанске вероисповести*, у "Јубиларном зборнику живота и рада Срба, Хрвата и Словенаца 1918-1928", други део, Београд, 1929.

⁴⁸ Др Стјепан Бакшић, свеучилишни професор написао је популарну брошуру "Вјерске секте у нашим крајевима" у којој анализира покрет тзв. реформног клера и Старо-католике. Брошура је издата у Загребу 1924. године и у њој се са католичког становишта врши обрачун са идејама старокатолика, који се сврставају у верску секту.

стима. Старокатоличка црква у Београду није прекидала свој рад за време рата у немачкој окупационој зони. На подручју тзв. Независне Државе Хрватске Старокатоличка црква била је онемогућена да ради различитим забранама усташких власти. Неке старокатоличке цркве су порушене, а у логору Јасеновац страдао је један старокатолички бискуп и три свештеника, док је у Лепоглави живот изгубио један свештеник. Др Мирко Пук, министар правосуђа и богоштовља у усташкој Влади у свом говору у Хрватском сабору, 25. фебруара 1942. године називао је Старокатоличку цркву верском сектом и оспоравао њено законско признање. "На та лажна тврђења надовезао је још једно, да је 'Београд форсирао Старокатоличку цркву', јер да је 'хтио помоћу те цркве раздвојити вјерско и национално јединство хрватског народа, и помоћу Старокатоличке цркве завладати над хрватским народом'..."⁴⁹ Старокатоличка црква, њени свештеници и верници у НДХ преживели су тешке тренутке, цркве су биле одузете и коришћене у најразличитије намене, имовина развучена, а архива спаљена.

Старокатоличка црква у Југославији после Другог светског рата

На подручју ФНРЈ деловало је неколико старокатоличких цркава: Бискупија старокатоличке цркве у Србији и АП Војводини (бивши београдски викаријат), на челу са бискупом Миланом Ј. Добровољцем, Хрватска старокатоличка црква Утрехтске Уније која је променила име у Хрватска народна католичка црква⁵⁰ (20. децембра 1954. године), којој је на челу био бискуп Владимир Кос и Словеначка старокатоличка црква, са бискупом др Радованом Јоштом. Ове три старокатоличке цркве формирале су Савез старокатоличких цркава у ФНРЈ (11. септембра 1954. године у Загребу). За председника Савеза изабран је бискуп Милан Добровољац. Савез старокатоличких цркава у ФНРЈ основан је ради бољег повезивања наведених цркава чланица, интензивније и боље сарадње међу црквама, јединствености у раду, отклањању унутрашњих несагласности и зближења народа (припадника цркава).⁵¹ У оквиру Хрватске старокатоличке цркве дошло је до раскола тако да је на челу једне групе био бискуп Марко Калођера, а другу је предводио бискуп Владимир Кос. После смрти бискупа Калођере (1956), група свештеника изабрала је за бискупа Гргура Ченгића (1957). Како је овај избор био дискутабилан управу бискупије преузео 1960.

---

⁴⁹ *Старокатоличка црква у Југославији*, Београд, 1960. година, страна 47.

⁵⁰ Хрватска народна католичка црква деловала је на подручју Хрватске и Босне и Херцеговине.

⁵¹ Савез старокатоличких цркава у ФНРЈ био је признат од Утрехтске Уније и припадао овој Унији. Шездесетих година прошлог века Утрехтској Унији припадале су старокатоличке цркве следећих земаља: Холандије, Немачке, Аустрије, Чехословачке, Пољске, Швајцарске и Пољска старокатоличка црква у САД.

године, Звонимир Бартуловић. Покушаји помирења ове две струје хрватских старокатолика нису успели тако да су они самостално наставили верски живот. После смрти бискупа Коса, 1959. године, који је стајао на челу друге групе старокатолика у Хрватској, промењено је име у Хрватску народну католичку цркву, за бискупа је изабран Вилко Хузјак (1960). Група која је била следбеник бискупа Марка Калођере није била члан Савеза старокатоличких цркава у ФНРЈ. Ове две фракције старокатоличке цркве у Хрватској су између себе водиле борбу, стално се нападале и самим тим знатно ослабиле позицију ове цркве, не само на подручју Хрватске већ и у другим деловима земље. Да би дошло до помирења фракција старокатоличке цркве у Хрватској Савез Старокатоличких цркава у ФНРЈ је на седницама одржаним 23. и 24. септембра 1959. године у Београду разматрао питање подељености старокатоличке цркве у ФНРЈ, односно Хрватској. Формирана је комисија која је добила задатак да посредује између завађених страна и помогне у превазилажењу сукоба. У комисију су изабрани др Радован Јошт, бискуп словеначке старокатоличке цркве, Милан М. Добровољац, секретар Савеза и проф. Душан Глумац. Апел за помирење достављен је сукобљеним странама: бискупу Хрватске народне католичке цркве Владимиру Косу и управитељу бискупије Хрватске старокатоличке цркве Звонимиру Бартуловићу.

Управитељ бискупије хрватске старокатоличке цркве Звонимир Бартуловић посетио је 23. фебруара 1960. године Ивековић Стјепана, председника Комисије за верска питања Сабора НР Хрватске. Разговарано је о подели у старокатоличкој цркви у Хрватској и захтеву који је поставио Савез старокатоличких цркава у ФНРЈ да дође до помирења завађених фракција у Хрватској, као услови за пријем у Савез. Међутим, до помирења старокатолика није дошло.

У Србији је Старокатоличка црква захваљујући бискупу Милану Добровољцу, који је устоличен у Београду 24. априла 1955. године, развила верски живот и успоставила добре односе са државним комисијама за верска питања. Савезна верска комисија је у 1955. години Савезу старокатоличких цркава, на чијем је челу био бискуп Добровољац, доделила дотацију у износу од милион динара. Верска комисија Србије такође је Старокатоличку цркву уврстила у редовне кориснике новчане помоћи. Старокатоличка црква у Београду, 24. марта 1957. године, премештена је из просторија које је користила у Дубровачкој улици у новоизграђену богомољу у улици Мике Аласа бр. 10. До пресељења је дошло јер је зграда у Дубровачкој улици, ранија школа, била потребна школским властима. Нова зграда урађена је средствима Градског народног одбора Београда. Старокатолици се ни у овој згради нису дуго задржали и морали су да пређу у адаптирану капелу у жупном стану поред бивше Немачке евангеличке цркве, у Дринчићевој улици, у којој су добили једну просторију за богослужење. Посвећење капеле у Дринчићевој улици обављено је 13. јула 1965. године. Посвећење је обавио Вилим Хузјак, бискуп Хрватске наро-

дне католичке цркве из Загреба уз асистенцију новог бискупа Словеначке старокатоличке цркве Антона Ковачевића. Отварању капеле присуствовало је око 50 верника. Као гости свечаности су присуствовали прота Милан Смиљанић, председник удружења православних свештеника Југославије, Влада Станојевић, секретар Верске комисије Србије и др.

Са старокатоличким црквама у ФНРЈ у Савезном заводу за социјално осигурање потписан је Уговор о социјалном осигурању свештеника, 27. фебруара 1958. године. Уговор су у име Савеза старокатоличких цркава у ФНРЈ потписали бискуп Милан Добровољац, председник, и бискуп др Радован Јошт, потпредседник, а у име Завода за социјално осигурање Зденко Хас, директор.

Поводом 80-тог рођендана бискупа Милана Добровољца, 11. марта 1959. године, председник Републике Јосип Броз Тито одликовао је Добровољца орденом Братства и Јединства I реда. Орден је бискупу уручио 3. априла исте године Иса Јовановић, председник Комисије за верска питања НР Србије.

До одређених сукоба у старокатоличкој цркви долазило је због неких нерегулисаних питања у овим црквама. Тако су поједине жупе у другим југословенским републикама биле под патронатом Старокатоличке цркве Хрватске, што је био случај са жупом у Малом Иђошу у Србији, која је остала изван Старокатоличке цркве Србије и АП Војводине, јер жупно веће ове цркве није желело да буде у оквиру Старокатоличке цркве Србије и АП Војводине, већ је истицало своју историјску везаност, од свог оснивања 1930. године, за Хрватску старокатоличку цркву, са седиштем у Загребу. У току 1968. године вођен је спор пред општинским судом у Бачкој Тополи у вези са статусом црквене општине у Малом Иђошу и имовинско-правних односа две групе верника.

После смрти бискупа Милана Добровољца 1966. године бискупија Старокатоличке цркве Србије и АП Војводине почела је да се гаси, да би неповратно нестала као црква доласком Ивана Дивљакова, бившег дактилографа у Патријаршији који је прво преименовао ову цркву у Старокатоличку-западноправославну, а потом само Западноправославну. До овога је дошло после посвећења Дивљакова у Америци од стране двојице "бискупа" у Њу Церсију за архиепископа Западноправославне цркве, чиме је стекао право да буде "истеривач ђавола". После овог посвећења надлежне комисије за односе са верским заједницама прекинуле су сваки контакт са овом верском заједницом и обуставиле материјалну помоћ која је до тада давана Старокатоличкој цркви Србије и АП Војводине. Старокатоличке жупе у другим местима у Србији такође су скоро престале да раде. Жупа у Петроварадину, са бискупским викаром у СРЈ Жељком Мадијем пришла је Хрватској старокатоличкој цркви, али је вођен спор на суду око имовине са групом из Београда који припадају Западноправославној цркви. Жељко Мади као заступник Хрватске старокатоличке цркве у СРЈ настојао је код надлежних државних органа у СРЈ, током 2002. године, да пререгиструје

Хрватски старокатолички викаријат у Хрватску старокатоличку цркву, са богомољама у Београду, Петроварадину, Суботици и Малом Иђошу.⁵²

Старокатолицизам је у једном историјском периоду у Југославији, чинило се, имао перспективу да успе и постане озбиљнији верски покрет. Међутим, показало се да је средином седамдесетих година прошлог века доживео лагана, али сигурни силазак са листе религијских организација. Сигурно је да је у одређеном тренутку појава и одржавање старокатоличке цркве ишла на руку оним друштвеним токовима који су користили сваку верску опцију која би могла допринети слабљењу Римокатоличке цркве или макар бити стално присутни елемент који се може у погодном моменту искористити у критици неких тенденција у Католичкој цркви. Поред протестаната старокатолици су у одређеним историјским фазама за то били изузетно погодни. То је посебно био случај по завршетку Другог светског рата из кога је Католичка црква на подручју Југославије, због свог подржавања усташког режима, била дуго времена од стране државних органа сматрана државним непријатељем.

Малобројна и сукобима разједињена Старокатоличка црква форсирана је од стране државе на различите начине. Овој верској заједници додељиване су богомоље много лакше него неким другим већим верским заједницама, државна субвенција била је несразмерна броју верника и јачини верске заједнице. Представници старокатоличких цркава позивани су на пријеме поводом државних празника, са највишим руководиоцима највећих верских заједница у земљи. Међутим, када се, чак и површно, погледају програмска начела и активност старокатолика може се уочити, са једне стране жестока критика Римокатоличке цркве и осуда њених активности, посебно за време Другог светског рата, и значајно иступање на платформи братства и јединства југословенских народа и народности, без обзира на верску или националну припадност, у чему је посебно предњачио бискуп Старокатоличке цркве у Србији и АП Војводини. Са бројно маленом Старокатоличком црквом држава је потписала Уговор о социјалном осигурању свештеника који је подразумевао и државну партиципацију дела тог доприноса у висини од 50%. Такође су подржаване и међународне везе Старокатолика са старокатолицима из других држава, у прво време онима из социјалистичког блока земаља (посета бискупа Пољске католичке цркве Јулијана Пекале, званични назив за Старокатоличку цркву у Пољској, 1958. године). Ова посета реализована је уз значајну подршку државе.

Старокатолицизам је и сам допринео свом нестанку, пре свега

---

⁵² Хрватски старокатолички викаријат није никада био регистрован на територији Србије, а жупе у Београду, Петроварадину и Суботици деловале су у саставу Бискупије Старокатоличке цркве Србије и АП Војводине, као и жупа у Малом Иђошу која је покушавала да се прикључи Хрватској старокатоличкој цркви и поништи територијални принцип организованости старокатоличких цркава.

поделама, смрћу бискупа Добровољца који је био спона која је значајно држала на окупу старокатоличке цркве на територији Југославије, стагнирањем и опадањем броја верника, а затим доласком личности које су својом делатношћу старокатоличку идеју одвели на странпутицу и формирање нових и у историји до тада непознатих верских заједница. Сигурно да је и консолидација и успостављање коректних односа државе са Римокатоличком црквом у Југославији допринела маргинализацији Старокатоличке цркве.

Литература

- Алфиревић, Анте, *Старокатолици и Штросмајер*, Загреб, 1924.
Бакшић, Стјепан, *Вјерске секте у нашим крајевима*, Покрет тзв. реформног клера, Старо-католици, Загреб, 1924.
Лончар, Павао, *Мрачно доба папинства*, Загреб, 1924.
Надовеза, Бранко, Однос старокатоличке цркве према осталим хришћанским црквама, у часопису "*Религија*", бр. 1, Шабац, 2002.
Старокатоличка црква у Југославији, издање Савеза старокатоличких цркава у ФНР Југославији, Београд, 1960.
Хранисављевић, Славко, Остале хришћанске вероисповести, у "*Јубиларном зборнику живота и рада Срба, Хрвата и Словенаца 1918-1928*", други део, Београд, 1929.

Tomilav Brankovic,
Belgrade

The Old Catholic Church in Yugoslavia

Summary

The Old Catholic Church was established as a reaction on the decision of the Vatican Council in 1869-1870 and on the proclamation of dogma about infallibility of the Pope. Activity of this Church will be considered in this work, with special emphasis on its existence after the Second World War and some aspects regarding the State relations toward the Old Catholic Church. New Government had voluntaristic approach in respect to the functioning of various religious communities so that the Old Catholic Church, as well as some religious communities, was used for a daily political needs.